

Mollinger, R (1976) "High Tide", *New York Review of Books* 5/2. 33-34.

Popper, K R (1962) *Conjectures and refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, Routledge & Kegan Paul.

Rachman, S J och Wilson, G T (1980) *The Effects of Psychological Therapy*, andra upplagan, Pergamon.

* * *

Helge Malmgren: *Immediate Knowledge - A Study in G E Moore's Epistemology*, Bokförlaget Doxa, 1983.

Cambridgefilosofen G E Moore har i flera skrifter försvarat den kunskapsteoretiska s k common-sense uppfattningen att vi har omedelbar kunskap om vardagliga yttre fakta, såsom att jag är en människa, att jorden har existerat sedan många år, att detta är en hand etc, etc. Flertalet filosofer har genom åren avfärdat en sådan ståndpunkt som naiv och lätt att vederlägga. Malmgrens försök att ingående granska Moores ståndpunkt och argument gällande just den omedelbara kunskapen är därför av stort filosofiskt intresse.

Inte helt oväntat misslyckas Malmgren med att hos Moore hitta en entydig ståndpunkt. Förvånande hade naturligtvis varit om Malmgren lyckats visa att Moore under hela sin produktiva period, från seklets början fram till 1950-talet, behållit en entydig ståndpunkt i denna centrala kunskapsteoretiska fråga. Som helhet visar Malmgren på Moore-tolkarens många svårigheter. Likartade konceptioner benämns med olika termer i olika verk. Entydiga ståndpunkter saknas ofta. Knappast någon enskild ståndpunkt klarar sig från allvarlig kritik. Att ur Moores produktion vaska fram en entydig uppfattning ter sig som en omöjlig uppgift. Värdet i Malmgrens studie ligger därför knappast i slutsatserna. Moores filosofiska betydelse ligger snarare i hans metod och hans analytiska förmåga än i hans filosofiska ståndpunkter. Trots detta har Malmgrens bok många förtjänster - framför allt aktualiserar den ett flertal frågor av väsentlig filosofisk och kunskapsteoretisk betydelse.

Om omedelbar kunskap

Vad innebär då omedelbar kunskap? I bokens tredje och tyngst vägande kapitel försöker Malmgren besvara denna fråga. Ur Moores texter från olika perioder lyfter han fram ett 20-tal termer och distinktioner.

Fundamentalt för Moore är att all kunskap är propositionell. Varje äkta kunskap involverar, förutom de mer gängse villkoren om sanning, tro och grunder, ett direkt uppfattande av ett påstående. *Omedelbar* kunskap innebär för Moore kunskap om påståenden som ej följer från andra påståenden om vilka vi har kunskap. Grunden för sådan omedelbar kunskap är således ej annan kunskap utan i stället vad Moore kallar direkt uppfattande av sinnesdata. Bilden kompliceras av att Moore förutom om omedelbar kunskap ibland även talar om direkt kunskap. *Direkt* kunskap innebär aktualiserad kunskap, d v s kunskap som är "before the mind", som ej baseras eller grundas på annan samtidig kunskap.

Malmgren hävdar att det verkar fullt möjligt att ha omedelbar kunskap om p utan att ha direkt kunskap om samma p . Detta om min äkta kunskap om p är baserad på någon annan kunskap utan att följa från den. Det är naturligtvis en möjlig tolkning, eftersom de båda termerna "basera" och "följa" här är så obestämda. Visst kan termerna preciseras på ett sådant sätt att denna möjlighet uppkommer, men det faktum att möjligheten uppkommer tycks mig snarast vara ett argument för att en sådan precisering inte är i linje med Moores uppfattning. Rimligast är nog att uppfatta de båda termerna "omedelbar kunskap" och "direkt kunskap" såsom, åtminstone i stort sett, liktydiga.

Även i en sådan förstående tolkning är dock mycket oklart. Innan innebörden av "omedelbar kunskap" framträder klart, krävs att termer såsom "följa", "basera/grunda", "samtidig", "before the mind", "direkt uppfattande" och "sinnesdata" klargörs. Malmgrens textanalyser lämnar viss hjälp, men många frågetecken blir kvar.

Vad innebär t ex "direkt uppfattande"? På ett citerat ställe säger Moore: "äkta kunskap involverar direkt uppfattande av ett påstående", på ett annat: "direkt uppfattande är en relation till ting vilka *inte* är påståenden". Möjligen menar Moore olika saker med "direkt uppfattande" i dessa båda fall, men i så fall vad? Saken blir inte klarare av att han använder åtminstone fem olika termer med ungefär samma innebörd som "direkt uppfattande".

Och vad innebär själva baserandet? Moore skiljer mellan omedelbart och mnemoniskt baserande. En kunskap är omedelbart baserad på en annan kunskap om denna andra kunskap är närvarande inom samma "specious present", mnemoniskt baserad om den är baserad på en kunskap jag tidigare haft. Vilken tidsrymd upptar då "specious present"? Om "specious present" är kort tycks nästna *all* kunskap bli direkt, ty direkt kunskap är aktualiserad kunskap som ej baseras på annan aktualiserad kunskap inom samma "specious present". *All* minneskunskap blir direkt, visserligen mnemoniskt grundad, men je på någon kunskap inom samma "specious present". Kan all minneskunskap räknas som omedelbar kunskap tycks dock distinktionen mellan medelbar och omedelbar kunskap bli tämligen ointressant.

Om Moores egen ståndpunkt

Vad kan då enligt Moore bli föremål för omedelbar kunskap? Malmgren menar i bokens sista kapitel att Moore mycket sällan tog definitiv ställning till detta, och att hans texter dessutom sällan låter sig tolkas på ett entydigt sätt. I stort tycker sig dock Malmgren kunna spåra en tendens hos Moore att i tidiga skrifter, klarast i "Some Main Problems of Philosophy", anse sig ha omedelbar kunskap om yttre fakta, medan han i senare skrifter förnekar denna möjlighet och menar att omedelbar kunskap endast kan gälla sinnesdata.

Men Malmgrens slutsater är inte så klara. Moores tidigaste verk är i Malmgrens läsning något grumliga, där finns ingen klar distinktion mellan omedelbar kunskap och direkt uppfattande. Och Moores senare skrifter, speciellt de två mest uppmärksammade "Defence of Common Sense" och "Proof of an External World", uppvisar i Malmgrens läsning en ambivalens: dels tenderar Moore att uppfatta common-sense kunskapen såsom omedelbar, dels tenderar han mot den motsatta åsikten att det måste finnas någon dold evidens

för sådana common-sense kunskaper. Egentligen är det bara under en mellanperiod, främst under 1910-talet, han upprätthåller en klar distinktion mellan (propositionell) omedelbar kunskap och (icke-propositionellt) direkt uppfattande, varken den tidige eller den sene Moore gör detta. Och det är bara under denna period han har en klar åsikt om att yttre fakta utgör objekt för omedelbar kunskap.

Men måste verkligen de två tendenserna i Moores senare skrifter uppfattas som motstridiga? Kanske är Moores ändrade ståndpunkt mer resultatet av ett långsamt förändrat bruk av centrala termer, framför allt "omedelbar kunskap" och "direkt uppfattande", än en reellt förändrad ståndpunkt. Kanske tänkte sig den tidige Moore att kunskap var mindre propositionell än vad han senare kom att göra. Det skulle i så fall förklara att skillnaden mellan omedelbar kunskap och direkt uppfattande inte var så klar. Och kanske tänkte sig den sene Moore att direkt uppfattande var mer propositionellt än vad han tidigare gjort. Det skulle i så fall förklara att kunskap om yttre fakta kräver någon form av evidens, och därmed att kunskapen om dessa yttre fakta inte lika klart kan anses såsom omedelbar. Kan inte just den dolda evidensen utgöra vad han i andra sammanhang kallar direkt uppfattande? Svaret på denna fråga tycks mig inte så självklart.

Om Moores metod

Ansåg Moore att varje filosofiskt påstående som bryter mot det vanliga språkbruket är falskt? - Ja, om man får tro Malcolm och andra s k lingvistiska tolkningar av Moores filosofiska betydelse. Men hur man skall förstå sådana tolkningar är problematiskt.

I bokens andra kapitel avfärdar Malmgren alla lingvistiska tolkningar av Moores filosofi. Han menar att dessa antingen är felaktiga eller filosofiskt ganska irrelevanta. Visst har Malmgren rätt i att Moore inte kan förstås på det ytliga sätt som ibland karaktäriseras som avgivande av rekommendationer om hur ett ord bör användas. Men Malmgrens avfärdande tycks mig ändå något förenklat.

Hos Moore finns ett tydligt samband mellan det vanliga språkbruket ("ordinary language") och filosofiskt acceptabla påståenden. Hur är detta samband beskaffat? Knappast så att filosofen inte får införa nya termer eller precisera sin användning av vanliga termer - ty just detta sysslar Moore själv ständigt med. Däremot tycks det klart att det vanliga språkbruket på något sätt ger en ram inom vilken såväl vardagsmänniskan som filosofen måste hålla sig. En filosof kan inte använda en språklig term hur som helst, han kan inte bryta mot det vanliga språkbruket och fortfarande förutsätta att termen är meningsfull.

En stor del av den kritik Moore riktar mot andra filosofer är just påpekanden om att dessa använder ord på ett sätt som klart bryter mot det vanliga språkbruket. Ett sådant påpekande kan uppfattas som en påminnelse om att uttrycken i den filosofiska kontexten måste uppfattas på något annat sätt än det vanliga. Kanske som en uppmaning till filosofen att klargöra vad han menar med dessa uttryck. I många fall går Moore även ett steg längre och häv-

dar att filosofens annorlunda språkbruk är självmotsägande. Lite svagare kan hans kritik ibland uppfattas som ett påpekande att filosofen inlindrar sig själv i missförstånd genom att i vissa fall använda ett uttryck i en mycket speciell (i bästa fall även klargjord) betydelse och senare i samma argument i en mer gängse betydelse.

Men de djupaste och filosofiskt mest intressanta frågorna som Moores påpekanden väcker rör relationen mellan de språkliga uttrycken och den värld som beskrivs med hjälp av dem. Man kan som Malmgren mycket riktigt visa inte uppfatta Moores argument som varianter av vad som på senare tid kommit att kallas "the paradigm case argument". Det finns inget hos Moore som tyder på att han med sina påpekanden ville uppmärksamma paradigmatiska bruk av vardagsspråkliga uttryck. Däremot verkar hans betoning av det vanliga språkbruket antyda en intim relation mellan detta och meningen hos de filosofiskt intressanta termerna. Hur denna relation närmare ser ut diskuterar inte Moore – men vissa lingvistiska tolkningar, främst inspirerade av Wittgensteins senare filosofi, verkar i mitt tycke åtminstone fånga en väsentlig aspekt.

Gunnar Svensson

* * *

Holsten Fagerberg, Erwin Bischofberger, Lars Jacobsson och Gunilla Lindmark: *Medicinsk etik och människosyn*, Liber, 1984.

I all anspråkslöshet liknade Sokrates sin moralfilosofiska gärning vid en hästflugas aktivitet: liksom hästflugan med sina bett håller boskapen vaken, hindrade han med sitt envetna frågande atenarna från att försjunka i den moraliska självbelåtenhetens dvala. Lika lite som på Sokrates' tid kan vi i dag slå oss till ro i gängse moralföreställningar. Dessa föreställningar är i behov av kontinuerlig omprövning, eftersom de baserar sig på vår verklighetsuppfattning som ständigt modifieras av den vetenskapliga kunskapens tillväxt.

Men trots att öppenheten inför nyelse alltid är påkallad är konservatismen och trögheten knappast större någonstans än just i etiken. I allmänhet reagerar folk med den största indignation om deras moralattityder utmanas. Sokrates fick som bekant smaka på flugsmällan. Detta kan vara en anledning till den konformism och menlöshet som utmärker många av dagens svenska etikpublikationer som t ex *Medicinsk etik och människosyn*. Verket saknar inte helt förtjänster: den obevandrade får en inblick i fakta som är relevanta för medicinskt-etiska bedömningar. Men de mer etiskt inriktade sektionerna är präglade av fördomsfullt och inkompetent argumenterande.

Redan det första kapitlet – författat av Bischofberger – ger ett gott mått på tankeförvirringens djup. Här presenteras den etiska "grundnormen", kontraproduktivitetstesen, vilken går ut på att en handling är moraliskt rätt "om den på sikt och i sin helhet inte undergräver eller förstör det värde som den åsyftar" (s 22). Eftersom det påstås att "Allt mänskligt handlande söker . . . förverkliga vissa värden" (s 15), måste "värde" tolkas som varje mål eller syfte